

De brexit-saga

Leesexemplaar

De brexit-saga

Het einde van de EU?

Hylke Vandenbussche

Pelckmans Pro

© 2019, Hylke Vandenbussche en Pelckmans Pro
Pelckmans Pro maakt deel uit van Pelckmans uitgevers nv
www.pelckmansuitgevers.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Omslagontwerp: Tinxz
Zetwerk: Crius Group

D/2019/13955/9
ISBN 978 94 6337 198 8
NUR 740, 780

pelckmanspro.be
pelckmanspro.nl

Pelckmans Pro

Inhoud

INLEIDING	7
HOOFDSTUK 1: Scheiden doet lijden	9
Referendum	10
Roddels in Brussel	11
It's the economy, stupid!	13
Bloomberg	14
Cambridge	16
High Table	18
Mexico en Jamaica	20
HOOFDSTUK 2: De scheidingsakte	23
Harde brexit	24
Trends	25
Vrijheid, blijheid!	26
Londen aan de telefoon	27
HOOFDSTUK 3: Noors, Turks, Zwitsers model of iets nieuws?	29
Level 1: WTO	30
Level 2: Canada	31
Level 3: Turkije	32
Level 3 bis: Noorwegen	33
Level 4: De Britten voor de brexit	34
Level 5: Frankfurt	35
HOOFDSTUK 4: Europa is top	37
EU-commissie	37
De lift	39
Opgestoken vinger	41
Eigen schuld, dikke bult	43
Het Zwitserse model	45

Harde brexit lonkt	46
Ierland zorgenkind	47

HOOFDSTUK 5: Jobs, jobs, jobs... 51

The Sun	53
Friends in high places	54
Braindrain	56
Professore ordinare	58
Washington	59
Wetenschapper als wereldverbeteraar	60
Newton	61

HOOFDSTUK 6: Tijd voor verandering 65

Netwerkeconomie	66
Indirecte effecten	67
Wetenschap is geen data crunching	69
Wie geloof je het meest?	70
Publicaties	73
Specialisatie	75
De caravan	77
Lid van de club	80
Franse cider en Portugese porto	81

HOOFDSTUK 7: Globaal-netwerk-model en brexit 85

Eigen kind, schoon kind	88
Eigen lof stinkt	90
Ikigai	94
Groningen	97
Alle hens aan dek	99
Zaventem	100
Vlaanderen, Wallonië, Brussel	102

CONCLUSIE: Brexit, einde van het EU-verhaal? 106

BIBLIOGRAFIE 108

Inleiding

Brexit... wie begrijpt er nog iets van? Dat zinnetje heb ik het voorbije jaar wel vaker gehoord. Kranten en tijdschriften hebben hun best gedaan om de essentie zo kort mogelijk samen te vatten, maar met dit boek wil ik een andere inkijk geven. Het is een verslag van een persoonlijke missie geworden, een missie tegen de race van de brexit-klok in. Ik wil mijn expertise ten dienste van het grote publiek stellen op een manier die je mag verwachten van een universiteitsprofessor. In tijden van crisis moet je als wetenschapper opstaan en je kennis delen. Brexit gaat onze Europese koers veranderen. Ik kon dit keer niet in mijn ivoren toren blijven zitten en moest deelnemen aan het publieke debat.

Toen de uitslag van het Britse referendum bekend werd, werkte ik als technocraat bij de Europese Commissie. Vanuit het hoofdkwartier in Brussel was ik een bevoorrecht toeschouwer. Toen ik een jaar later terugkeerde naar de KU Leuven kriebelde het. Ik wilde een zo juist mogelijke inschatting maken van de economische gevolgen. De bestaande methodes boden onvoldoende antwoorden. Ze voorspelden allemaal dat het effect van de brexit voor de Britten heel erg zou zijn, maar voor Europa verwaarloosbaar.

Ik kon dat niet geloven, misschien omdat ik twee jaar in Engeland gewoond heb, of omdat ik aan de Universiteit van Cambridge gestudeerd heb. Ik nam de bestaande methodes onder de loep en kwam tot de schokkende vaststelling dat ze onvolledig waren en een belangrijk aspect over het hoofd zagen. Er was dringend behoefte aan een betere aanpak, anders zou Europa de bal wel eens heel erg mis kunnen slaan.

Als hoofd van de vakgroep internationale economie aan de KU Leuven werkte ik een nieuwe methode uit. Samen met een dreamteam van medewerkers kwam ik tot een alternatief. Het werd een boeiende zoektocht. Dankzij het wiskundige branie en het programmeertalent dat aanwezig was in mijn team,

hebben we nu een nieuwe methode ontwikkeld die vollediger is. Die laat ons toe om zeer nauwkeurig in kaart te brengen wat de brexit betekent voor elke sector en voor elk land in Europa.

Het resultaat werd aanvankelijk onthaald op scepsis, maar gaandeweg groeide het besef dat onze alternatieve benadering juist was. Onze resultaten werden opgepikt door binnen- en buitenlandse media en werd dé referentie in het economische brexit-debat. Hoe het zover kwam, leg ik uit in dit boek. Het is een verhaal over hoe wetenschap een dienende rol kan spelen.

Dit boek is geen technisch boek maar een erg toegankelijk boek. Het biedt inzichten die je niet leest in de krant of hoort op het journaal. Het biedt een kijkje achter de schermen in de wereld van academici en Europese instellingen, en is verweven met persoonlijke anekdotes. Het is bedoeld voor iedereen met interesse in Europa en in globalisatie. In eenvoudige taal leg ik de essentie uit van onze nieuwe methode. Tevens bespreek ik de meest in het oog springende resultaten op Europees vlak, maar met speciale aandacht voor de economische impact van de brexit op de Lage Landen.

Scheiden doet lijden

De brexit is voor iedereen buiten Groot-Brittannië een compleet raadsel. Waarom willen de Britten uit de Europese markt stappen? Alles wijst er toch op dat dit op korte termijn geen goede zaak is voor de Britten? Maar niet alleen voor de Britten is de brexit een economische ramp, ook op het Europese continent zijn er een aantal landen die het opstappen van de Britten uit Europa zullen voelen.

België en Nederland zijn de landen die relatief het meest getroffen zullen worden. De harde brexit komt er sowieso aan, het is alleen nog de vraag met ingang van wanneer. Een harde brexit betekent dat de Britse grenzen geslotener zullen worden voor Europese invoer, en omgekeerd zullen de Europese grenzen geslotener worden voor Engelse uitvoer naar de rest van Europa, althans voor een tijdje, tot er een nieuw akkoord komt tussen de Britten en de rest. Hoelang dat zal duren weet niemand, maar dat de Britten een eigen koers willen varen, dat staat in de sterren geschreven.

Wat me tijdens het schrijven van dit boek het meest bezighield was wat de gevolgen zullen zijn voor België en Nederland. Welke producten en sectoren zullen het meest getroffen worden? Hoeveel jobs gaat dat kosten? Met hoeveel zal de economie krimpen door de brexit? Welke regio's zullen het zwaarst getroffen worden door de brexit?

Of de brexit nu doorgaat of niet, hij legt een nieuwe realiteit bloot waarvan we ons tot nu toe niet voldoende bewust waren. Europese waardeketens zijn zo geïntegreerd dat zelfs een kleine schok in het systeem relatief grote gevolgen kan hebben. Door de denkoefening van de brexit te maken, ontdek- te ik een nieuwe realiteit, waarvan we nog maar met moeite weten hoe we die moeten inschatten en berekenen.

Globalisatie heeft veel groei en vooruitgang gebracht. Het heeft ook geleid tot wat we nu de netwerkeconomie noemen, waarbij specialisatie troef is en elk product aan het einde van de waardeketen samengesteld is uit binnen- en buitenlandse onderdelen, maar niet langer geproduceerd wordt in één land, laat staan in één fabriek. Uit dit boek zal blijken dat Europa een echte netwerkeconomie is geworden, waarvan het VK een essentieel onderdeel is. Die netwerkeconomie zorgt ervoor dat een schok in de waardeketen veel grotere gevolgen kan hebben dan we denken op basis van gangbare modellen en theorieën. De brexit nodigt ons uit om na te denken over nieuwe methodes en metingen om de impact ervan zo nauwkeurig mogelijk in te schatten en beleidsmakers zo zorgvuldig mogelijk voor te bereiden.

“Uit dit boek zal blijken dat Europa een echte netwerkeconomie is geworden”

De brexit is een economische echtscheiding die uitgeroepen werd door de Britten. Het VK is na Duitsland de tweede grootste economie van Europa, dus een zwaargewicht. Niemand heeft hen uit de Europese Unie geduwd, de Britten zijn vrijwillig opgestapt omdat ze de tirannie vanuit de Europese hoofdstad Brussel beu waren. Een harde brexit zal hun nog lang pijn doen omdat de gevolgen op korte termijn allesbehalve rooskleurig zijn. Maar in ruil zullen ze opnieuw baas worden in eigen land en zelf kunnen bepalen wie er mag immigreren, welke handelsverdragen ze met wie zullen afsluiten en wat de hoogte van hun belastingen, hun minimumlonen en hun milieunormen zullen zijn.

Referendum

In 2016 werkte ik bij de Europese Commissie in Brussel. Veel van mijn collega's waren Britten. Tijdens de koffiepauzes hadden we het vaak over het aankomende Britse referendum over het al dan niet in de Europese Unie blijven. Ik was er toen van overtuigd dat de eilandbewoners pro-Europa zouden stemmen, omdat dit vanuit economisch standpunt de logica zelf was. Mijn betoog klonk zo ongeveer als volgt.

De Engelsen verkopen ongeveer de helft van wat ze uitvoeren aan de rest van Europa. Dat wil zeggen dat voor elk pond inkomsten die de Britten ontvangen uit het buitenland, ongeveer 48 pence aan inkomsten van Europese kopers komt. Dat is heel veel, en veel meer dan wat de Britten op dit moment aan inkomsten halen uit verkopen aan Amerikaanse of Chinese klanten. Voor elk pond inkomsten die de Britten ontvangen vanuit het buitenland, komt ongeveer 18 pence van Amerikaanse kopers en ongeveer 8 pence van Chinese kopers. In mijn ogen een *no-brainer* dus voor de Britten om in de Europese markt te blijven.

Roddels in Brussel

Anno voorjaar 2016 werd er in de koffiepauzes in de kantine op de begane grond aan het Schumanplein in hartje Brussel druk gespeculeerd over wat de uitkomst van het Britse referendum, uitgeroepen door de Britse premier David Cameron, zou kunnen zijn. William, een jonge Britse collega op mijn dienst, was ervan overtuigd dat de *leave-vote* het zou winnen. Hij had net zijn kerstvakantie doorgebracht bij familie op het Britse eiland en vertelde me dat de toon van de Britse kranten, met name van de invloedrijke krant *The Sun*, die de opinie van de doorsnee Brit vertolkt, heel erg anti-Europa was. Hoewel hij mijn economische analyse deelde, vreesde hij in het voorjaar van 2016 dat de brexit eerder over emotie dan over economie zou gaan, en dat de anti-Europese sentimenten die heersten op het eiland het zouden winnen. Voor al mijn andere toenmalige Europese collega's bij de Europese Commissie die niet Brits waren, leek dat een ondenkbaar scenario: zo dom zouden de Britten toch niet zijn om in hun eigen vlees te snijden?

Maar de Britten zijn eigenzinnige eilandbewoners. Ze spelen rugby en cricket, en rijden aan de linkerkant van de weg. Ze drinken eerder thee dan koffie en gaan na het werk op vrijdag eerst naar de pub voordat ze naar huis gaan. Het zijn misschien boutades, maar ook halve waarheden. En niet alleen daarin verschillen ze van de rest van Europa, ze wonen ook in een van de weinige Europese landen die niet bezet werden door de Duitsers of de Russen tijdens of na de Tweede Wereldoorlog. Dat maakt de Britten net een tikkeltje anders, met een eigen logica, een eigen visie op de toekomst en vooral een groot geloof in het bepalen van hun eigen toekomst.

De Britten zijn nooit grote fans geweest van een verenigd Europa. Terwijl de oprichting van de Europese Unie plaatsvond in 1948, heeft het bijna dertig jaar geduurd voor de Britten toetraden, namelijk tot 1973. Maar reeds in 1974 trokken de Britten hun toetreding in twijfel. De Labourregering van dat moment schreef een referendum uit met de vraag of het VK lid moest blijven van de Europese Economische Gemeenschap. Toen in 1974 stemde 67% van het electoraat ervoor om in de EU te blijven. Ongeveer veertig jaar later, in 2016, was de uitkomst van eenzelfde soort referendum heel anders en stemde nog slechts 48% van de Britten ervoor om in de Unie te blijven; de overige 52% wilde eruit.

William, de jonge Britse collega van toen, is mij intussen gevolgd vanuit de Europese Commissie richting KU Leuven, en heeft in 2019 zijn doctoraat in de economische wetenschappen afgewerkt onder mijn supervisie. Met hem praat ik nog altijd graag over de brexit en de Britten. William is het kind van een Engelse vader en een Spaanse moeder. Zijn ouders zijn intussen met pensioen en wonen in Spanje. Makkelijk te begrijpen dus waarom William met meer dan gewone interesse alles over de brexit op de voet volgt.

“De Britten zijn nooit grote fans geweest van een verenigd Europa”

Een groot deel van zijn familie van vaderskant woont nog in Engeland. De meesten stemden *leave* in het referendum van 2016 en waren ervoor uit de Europese Unie te stappen. William en zijn familie zijn een goed voorbeeld van hoe verdeeld de Engelsen waren over hun EU-lidmaatschap. Zelfs binnen dezelfde familie zijn er heel verschillende opinies en heel verschillende belangen die spelen. Ik kan me voorstellen dat de discussies aan de kersttafel binnen zijn familie vrij pittig zijn geweest, maar daar laat William, discreet als hij is als genetische halve Brit van vaderszijde, zich niet over uit. Intussen heeft hij wel handig gebruikgemaakt van het feit dat hij ook half Spaans is, en heeft hij ook een Spaans paspoort aangevraagd, zodat hij nog alle kanten uit kan. Een dubbel paspoort mag van de Britten. Je hoeft je Engelse nationaliteit niet in te ruilen bij aanvraag van een buitenlandse nationaliteit.

It's the economy, stupid!

De geschiedenis leert ons dat het fout zou zijn om de Britten te onderschatten. Ze hebben bewezen goede militaire strategen te zijn, maar ook economisch gezien hebben ze in het verleden wel vaker beslissingen genomen die hun geen windeieren gelegd hebben. Zo hebben de Britten bijvoorbeeld niet de euro als munt maar hun eigen munt, het Britse pond. Telkens als het economisch gezien slecht gaat met Europa, zakt het Britse pond ten opzichte van de euro, waardoor de Britse export naar Europa goedkoper wordt en de Britten meer kunnen exporteren dankzij een goedkope Britse munt. Dat gebeurde bijvoorbeeld in 1992, na de beurscrash van zwarte woensdag. Het Britse pond kwam in een vrije val terecht, waardoor het exporteren gemakkelijker ging en de Britten meer gingen exporteren naar dan importeren uit Europa, met als gevolg een positieve handelsbalans, groei en werkgelegenheid voor de Britten.

Maar dat instrument van devaluatie werkt niet meer zo goed. Waarom niet? Omdat het VK een diensteneconomie geworden is waar nog weinig maakindustrie en landbouwactiviteit is. De uitvoer van diensten is minder prijsgevoelig dan die van goederen, dus bij een devaluatie van het Britse pond, waarbij Britse diensten goedkoper worden, levert dit niet zoveel meer export op, noch groei of werkgelegenheid.

Dat werd duidelijk na de financiële crisis in 2008, waarbij het Britse pond ook een flinke duik maakte ten opzichte van de euro. Dat leverde echter niet de gebruikelijke winst op voor de Britten. Toen begreep men niet goed waarom het medicijn van de devaluatie van het Britse pond ten opzichte van de euro niet het gewenste geld in het Britse laadje bracht. Nadien werd duidelijk dat de diensteneconomie een van de voornaamste oorzaken is dat oude recepten, gericht op de export van goederen, minder goed werken voor een land dat alsmaar meer diensten exporteert. Diensten zijn minder prijsgevoelig, dus ook al schommelt hun prijs door de wisselkoers, dan nog zal het verbruik daardoor niet erg aangetast worden. Dit komt ten eerste doordat diensten in hoofdzaak in het binnenland geconsumeerd worden en wisselkoersschommelingen van de Britse pond geen effect hebben op het consumptiepatroon van de Britten. Ten tweede hoeven over de diensten die uitgevoerd worden geen tarieven betaald te worden bij consumptie door andere landen en blijft de buitenlandse vraag naar Britse diensten dus vrij stabiel ondanks prijschommelingen.

Een andere mogelijke verklaring ligt in het feit dat de ongelijkheid tussen bedrijven toegenomen is. Globalisatie heeft ervoor gezorgd dat sommige bedrijven die internationaal opereren een grote vlucht genomen hebben en heel sterk zijn gaan groeien. Dat is ook onderzocht in andere landen. Men heeft vastgesteld dat 20% van de grootste bedrijven nu zo'n 80% of meer van alle export van goederen vertegenwoordigt. Maar die grote bedrijven zijn tegelijkertijd ook importeurs. Met andere woorden, exporteren en importeren gaat hand in hand bij de grote bedrijven. Wisselkoersschommelingen hebben dus niet zoveel effect op die bedrijven, want wat ze winnen aan de invoerzijde, verliezen ze aan de exportzijde van hun bedrijf en omgekeerd. Dat is zeker zo als je vooral importeert en exporteert via dezelfde handelspartner, bijvoorbeeld de EU. Om die redenen is een devaluatie van het Britse pond ten opzicht van de euro voor de Britten een stuk minder interessant geworden dan vroeger.

De export van goederen naar Europa groeit ook niet meer zo snel als vroeger. In recente jaren is de Britse uitvoer naar de VS en naar China sterker gestegen dan die naar Europa. Het VK zou graag handelsakkoorden afsluiten met de VS en China, maar zolang ze in de EU zitten, mogen ze dat niet op eigen houtje doen. Ze zijn daarvoor afhankelijk van de timing van Brussel, maar dat zint de Britten niet. De brexit gaat niet over militaire maar over economische belangen. De wapens zijn anders maar het doel blijft hetzelfde: een onafhankelijk VK. Dat is wat de Britten willen, dat is waar ze altijd voor gestaan hebben.

Bloomberg

Laten we eerlijk zijn, de brexit-deal waarmee premier Theresa May half januari 2019 naar het Britse parlement trok, was niet zo interessant voor de Britten. Wat hield die precies in? Wel, de Britten zouden vrije toegang behouden tot de rest van de EU voor de uitvoer van hun producten, maar ze zouden niets meer te vertellen hebben in Brussel. Ze zouden alleen nog als waarnemer aan de tafel mogen zitten waar de beslissingen genomen worden. Ze zouden wel hun EU-bijdrage gewoon moeten blijven betalen, net als voorheen. Dit zou op zijn minst duren tot eind 2020. De Britten betalen nu ongeveer €140 per inwoner per jaar aan de Europese kas.

Maar onder die brexit-deal zouden de handen van de Britten ook nog gebonden zijn op andere vlakken. Tot 2020 zouden ze geen eigen handelsverdragen mogen afsluiten. Zelf een vrijhandelsakkoord afsluiten met de VS, China of met voormalige Britse kolonies zoals India zou er op korte termijn niet in zitten voor de Britten. Ook op het gebied van belastingen is de deal niet interessant voor hen. In het akkoord waarover de EU-commissie onderhandelde met de Britse regering, werd de Britten gevraagd om tot 2020 een *level playing field* te garanderen. Dat wil zeggen dat ze moesten beloven om de rest van Europa geen concurrentie aan te doen door bijvoorbeeld hun belastingvoeten te laten dalen.

“*De brexit-deal waarmee premier Theresa May naar het Britse parlement trok, was niet zo interessant voor de Britten*”

Voor wat betreft de vennootschapsbelasting was dat voor de Britten een grote handicap. Anno 2019 bedraagt hun belastingtarief op bedrijfswinsten 20%, maar de Britten zouden graag veel lager willen gaan met hun tarief, om zo bedrijven en jonge entrepreneurs naar het VK te lokken. Europa ziet die belastingconcurrentie aan haar achterdeur echter niet graag gebeuren en blokkeerde de Britten in de brexit-deal door hun te verbieden belastingverlagingen door te voeren zolang ze in de Unie zitten. Op websites van de Britse overheid staat nu al te lezen dat in 2020 de vennootschapsbelasting in het VK verlaagd wordt tot 17%, en als u het mij vraagt gaat dat in de toekomst nog zakken en zou het VK graag hét belastingparadijs aan de rand van Europa worden.

Daarvan getuigt een speech van Theresa May in september 2018 op de zender Bloomberg, waarin ze aangaf dat het VK hét businessparadijs wil worden. Ik herinner me die speech nog goed. Ik was op dat moment in de VS voor een onderzoeksverblijf aan de Penn State University in de staat Pennsylvania en logeerde in de Nittany Lyon Inn, het hotel dat het dichtst bij de economiefaculteit ligt. Het was ongeveer 8.30 uur en ik stond voor de gelegenheid op de loopband in de fitnessruimte. In Europa zou zoiets nooit bij me opkomen, maar telkens als ik in de VS ben, overvalt me de behoefte om net als de Amerikanen 's ochtends op de loopband te gaan staan en zo de dag efficiënt te beginnen. Zoals in de meeste Amerikaanse fitnesszalen hingen

in de Nittany Lion Inn ook drie grote tv-schermen aan het plafond, die naar goed Amerikaans gebruik ervoor zorgden dat de work-out in de fitnessruimte gecombineerd kon worden met het kijken naar het nieuws of een actualiteitenprogramma.

Die ochtend stond *Bloomberg News* op, met als hoofdzaak een item dat aangekondigd werd als een historische speech van Theresa May. Het was september 2018 en er werd volop met Europa onderhandeld over de brexit. In die speech stelde Theresa May zeer duidelijk dat het VK een belastingparadijs voor ondernemers wilde worden, waarbij ze iedereen welkom heette die zijn businessplannen wilde waarmaken. Ik herinner me die ochtend nog zo goed omdat ik zo geboeid had geluisterd dat ik een halfuur te laat op mijn eerste afspraak op het economiedepartement verscheen.

“*Theresa May stelde in haar speech zeer duidelijk dat het VK een belastingparadijs voor ondernemers wilde worden*”

Ik vroeg me af hoe het mogelijk was dat een premier van een land dat op dat moment nog tot de EU behoorde, al zulke toespraken kon afleggen zonder dat dit repercussies zou hebben in de onderhandelingen met Brussel. Ik vermoed dat diezelfde verbazing bij meerdere toehoorders heeft gespeeld, want toen de meer dan vijfhonderd pagina's tellende tekst van het uiteindelijke brexit-akkoord verscheen, stond er zeer duidelijk in te lezen dat de EU eiste dat gedurende de transitieperiode van maart 2018 tot december 2020 het VK een *level playing field* zou garanderen – lees: de EU geen belastingconcurrentie zou aandoen.

Cambridge

De uitkomst van het brexit-referendum in 2016 ging over emotie en niet zozeer over economie. De Britten hadden met name veel problemen met het migratiebeleid dat de EU voerde. Wie recent nog in het VK geweest is, kan zich daar wel iets bij voorstellen. Het VK heeft sinds de eenwording van